

**“ТУСЛАХ МАЛЧДЫН НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ,
ХҮНИЙ ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТ” СУДАЛГААНЫ ЗӨВЛӨХИЙН АЖЛЫН ДААЛГАВАР**

Ажлын зорилго	“Хүний эрхийн сургалт болон малчдын өөртөө туслах бүлгээр дамжуулж туслах малчдыг чадавхижуулах нь” төслийн хүрээнд Архангай, Өвөрхангай, Хэнтий, Сүхбаатар, Сэлэнгэ аймгийн зорилтот сумдыг хамруулан туслах малчдын нийгэм, эдийн засгийн, гэр бүлийн нөхцөл байдал ба хүний эрхийн хэрэгжилт, хувь хүний хөгжлийн түвшин, үндсэн болон туслах малчин хоорондын хөдөлмөрийн харилцаанд үүсч буй хүндрэл бэрхшээл, зөрчлийг тодорхойлж, туслах малчдын хөдөлмөрийн хуваарь, ажлын цаг, цалин хөлс, урамшууллын нөхцөл, өөрийн болон гэр бүлийн гишүүдийн нийгмийн хамгаалал, халамж, боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээнд хамрагдах, хөдөлмөрлөх, сурч боловсрох, мэдээлэл авах, төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл гомдол гаргаж шийдвэрлүүлэх зэрэг эрхийн хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийж, эдгээр харилцааг зохицуулж буй практикийг сайжруулах, түүнчлэн цаашид авч хэрэгжүүлэх бодлого, зохицуулалтын арга хэмжээний талаар санал, зөвлөмж боловсруулахад судалгааны ажлын зорилго оршино.
Төслийн нэр	Европын Холбооны дэмжлэгтэй хэрэгжүүлж буй “Хүний эрхийн сургалт болон малчдын өөртөө туслах бүлгээр дамжуулж туслах малчдыг чадавхижуулах нь” төсөл
Төслийг хэрэгжүүлэгч үндсэн байгууллага	Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс
Төсөл хамтран хэрэгжүүлэгч	Монголын Эмэгтэйчүүдийн Холбоо ТББ
Төслийн дугаар	EIDHR/2019/411-362
Байршил	Засгийн газрын XI байр, Улаанбаатар хот – 15140, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын 508 тоот Цахим хаяг: www.nhrccm.gov.mn , Цахим шуудан: s.bold@nhrccm.gov.mn . Утас: 262589

I. ОРШИЛ

Үндэслэл: Хөдөө аж ахуй, тэр дундаа мал аж ахуйн салбар нь Монгол Улсын эдийн засгийн голлох салбарын нэг билээ. Одоогоор Монгол Улсын нийт өрхийн 25.9 хувь нь малтай бөгөөд мал аж ахуйн салбарт нийт ажиллах хүчний 30 гаруй хувь хамаардаг буюу мал аж ахуйн үйлдвэрлэл эрхэлж буй малчин өрх 169.7 мянга, малыг амьдрал ахуйдаа туслах чанартайгаар өсгөн үржүүлдэг малчин өрх 59.2 мянга байна. Сүүлийн жилүүдэд малын тоо толгой ихээхэн өсч байгаа ч малчин өрхийн тоо буурах хандлагатай байна. Эдийн засгийн голлох энэ салбарт ажиллагсдын хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, хөдөлмөрлөх болон бусад эрх, эрх чөлөөний хэрэгжилт тодорхойгүй, албан ёсны мэдээлэл, статистик үзүүлэлт хангалтгүй байна.

II. ЗОРИЛГО

Сүүлийн жилүүдэд туслах малчин гэх ойлголт түгээмэл хэрэглэгдэж, Үндэсний статистикийн хорооноос үүнтэй холбоотой статистик мэдээллийг албан ёсоор гаргах болсон бөгөөд 2019 оны байдлаар нийт 285.5 мянган малчны 94.7 хувь нь үндсэн малчид, 15.2 мянга буюу 5.3 хувь нь туслах малчид байна. Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдөр баталсан “Монгол малчин” хөтөлбөрт “Мал бүхий этгээдийн малыг гэрээний дагуу малладаг туслах малчин” хамрагдана гэж заасан.

Туслах малчдын хөдөлмөр буюу үндсэн болон туслах малчны хооронд хөдөлмөрийн харилцаа нэгэнт бий болсон ч үүнийг зохицуулах эрх зүйн орчин сайн хөгжөөгүй байна. Тухайлбал, үндсэн болон туслах малчны хооронд гэрээнд суурилсан албан харилцаанаас илүүтэй аман тохиролцоонд үндэслэсэн харилцаа давамгайлж байна. Үүнээс үүдэлтэйгээр туслах малчдын хувьд эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдөх, эрхээ эдэлж чадахгүй байх нөхцөл байдал үүсч болзошгүй юм. Иймд туслах малчдын нийгэм, эдийн засгийн асуудлыг тусгайлан судлах, улмаар хөдөлмөрийн гэрээ, урамшуулал, тэдний болон гэр бүлийн гишүүд, хүүхдийн нийгмийн хамгаалал, халамж, боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээнд хамрагдах нөхцөл, боломжийг бүрдүүлэх, оролцоог хангах, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, хөдөлмөрлөх зэрэг эрхийг хангах талаар хэрэгцээ, шаардлагыг тодорхойлсны үндсэн дээр чадавхижуулах сургалт зохион байгуулах, бодлогын бусад арга хэмжээг боловсруулж, хэрэгжүүлэхэд анхаарах шаардлагатай байна.

Дээрх шаардлагын дагуу Европын Холбооны дэмжлэгтэйгээр Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссоос Монголын Эмэгтэйчүүдийн Холбоо (ТББ)-той хамтран хэрэгжүүлж буй “Хүний эрхийн сургалт болон малчдын өөртөө туслах бүлгээр дамжуулж туслах малчдыг чадавхижуулах нь” төслийн хүрээнд туслах малчдын нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал, тэдний хүний эрхийн хэрэгжилтийн талаарх судалгааны ажил гүйцэтгэх эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллага, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг саналаа ирүүлэхийг урьж байна.

III. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ, ЦУГЛУУЛАХ МЭДЭЭЛЭЛ:

Судалгааны ажлын арга зүй, үе шатыг доор дурдсан арга зүйн хүрээнд шинжлэх ухааны болон судалгааны чанар, шаардлагыг хангахуйц байдлаар боловсруулж гүйцэтгэнэ. Үүнд:

- Статистик болон тоон мэдээллийн шинжилгээ;
- Баримт бичгийн шинжилгээ, хууль зүйн анализ;
- Түүвэр судалгаа, санал асуулга авах;
- Төрийн албан хаагчид, мал аж ахуйн салбарын эрдэмтэн судлаачид, иргэний нийгмийн байгууллага, үндсэн болон туслах малчид, тэдний гэр бүлийн гишүүдтэй ганцаарчилсан болон бүлгийн ярилцлага хийх;

- Төрийн холбогдох байгууллагуудын шийдвэр, үйл ажиллагаа, өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтэд дүн шинжилгээ хийх, тохиолдол шинжлэх;
- Туслах малчдын ажлын байрны зураг авалт буюу ажиглалт хийх;

IV. ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ДААЛГАВАР

Судалгааны ажлын хүрээнд дараах зорилт, бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг агуулсан судалгааны ажил гүйцэтгэж, нэгдсэн тайлан боловсруулж Захиалагч талд ирүүлнэ. Үүнд:

1. Туслах малчдын нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдлын талаарх үндэсний хэмжээний бодлого, зохицуулалтын механизм, арга хэмжээний тойм, үндэсний, олон улсын болон бусад хөгжлийн байгууллагуудын төсөл хөтөлбөрийн хэрэгжилт, үр дүнд баримт бичгийн шинжилгээ хийх;
2. Төслийн зорилтот аймаг, сумдын туслах малчдын хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн суурь үйлчилгээний хүртээмж, чанар болон хүний эрхийн нөхцөл байдал, хувь хүний хөгжлийн түвшинг тодорхойлох санал асуулгын судалгааг явуулж, үр дүнд дүн шинжилгээ хийх;
3. Иргэд, төрийн албан хаагчид, салбарын эрдэмтэн судлаачид, ТББ-ын ажилтнууд, үндсэн болон туслах малчдын санаа бодлыг тандах, ганцаарчилсан болон бүлгийн ярилцлага хийх, баримт цуглуулах, тохиолдол судлах, ажлын байрны зураг авалт хийх зэргээр туслах малчдын хүний эрхийн нөхцөл байдал, тулгамдсан асуудлыг илрүүлэх түүнчлэн бодит жишээ баримт, холбогдох статистик баримтууд, тохиолдлууд, тэдгээрт дүн шинжилгээ хийх;
4. Туслах малчдын нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал, хүний эрхийн хэрэгжилт, аюулгүй байдалд тулгарч буй сорилт бэрхшээл, хүний эрхийн зөрчлүүдийг арилгах, үндсэн болон туслах малчин хоорондын хөдөлмөрийн харилцааг зохицуулж буй практикийг боловсронгуй болгох арга замыг тодорхойлох, цаашид авч хэрэгжүүлэх бодлого, зохицуулалтын арга хэмжээний санал, зөвлөмж боловсруулж, нэгдсэн тайланд тусгаж Захиалагч талд ирүүлэх;

V. ХҮЛЭЭГДЭЖ БҮЙ ҮР ДҮН

Судалгааны нэгдсэн тайлан

Гүйцэтгэгч байгууллага нь Судалгааны нэгдсэн тайлан боловсруулж, Захиалагч тал буюу Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын Төслийн ажлын хэсэгт монгол хэлээр цаасаар болон Word файлаар өгнө.

Захиалагч тал судалгааны тайланг хүлээн авч, эцэслэн зөвшөөрсний дараа гүйцэтгэгч тал уг судалгааны тайланг эцсийн хувилбараар англи хэлээр орчуулж, цаасаар болон Word файлаар өгнө.

Судалгааны нэгдсэн тайлан нь дээр дурдсан зорилт тус бүрийн хүрээнд дараах агуулгаар боловсруулагдсан байна. Үүнд:

Судалгааны 1-р зорилтын хүрээнд туслах малчдын талаарх үндэсний хэмжээний нийгэм, эдийн засгийн ерөнхий нөхцөл байдал, статистик мэдээлэл, хөдөлмөрийн зах зээл, ажиллах хүчин дэх тэдний оролцоо, хөдөлмөрийн нөхцөл, нийгмийн баталгаа, аюулгүй байдлыг хангах, малчдыг хөгжүүлэх талаар төрөөс болон орон нутгийн захиргааны байгууллагуудаас авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, тэдгээрийн хэрэгжилтэд тулгарч буй хүндрэл, бэрхшээлийг тодорхойлох, туслах малчдыг чадавхижуулах, эрхийг нь хамгаалах,

Судалгааны 2-р зорилтын хүрээнд Архангай аймгийн Ихтамир, Эрдэнэмандал, Хайрхан, Өвөрхангай аймгийн Хархорин, Хужирт, Богд, Сүхбаатар аймгийн Баяндэлгэр, Түвшинширээ, Эрдэнэцагаан, Хэнтий аймгийн Өмнөдэлгэр, Батноров, Галшир сумд Сэлэнгэ аймгийн Орхонтуул, Цагааннуур, Баруунбүрэн сумдын туслах малчдын нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал, хөдөлмөрийн хуваарь, гэрээ хэлцэл, ажлын цаг, цалин хөлс болон урамшууллын нөхцөл, боловсрол, эрүүл мэндийн болон нийгмийн даатгалд хамрагдсан байдал, хувь хүний хөгжил, үзэл бодлоо үгээр болон бичгээр танилцуулах чадвар, төрөөс үзүүлж буй үйлчилгээний чанар, хүртээмж, туслах малчдын гэр бүлийн гишүүд, хүүхдүүд, ам бүл дэх хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн нөхцөл байдлыг нарийвчлан тусгаж, судалгааны түүврийн төлөөллийг хангасан санал асуулгын судалгаа авч, түүний үр дүнд боловсруулалт, дүн шинжилгээ хийнэ.

Судалгааны 3-р зорилтын хүрээнд иргэд, төрийн албан хаагчид, мал аж ахуйн салбарын эрдэмтэн судлаачид, ТББ-ын ажилтнууд, үндсэн болон туслах малчдын хүний эрхийн нөхцөл байдал, тулгамдсан асуудлыг илрүүлэх зорилгоор ганцаарчилсан болон бүлгийн ярилцлага хийх, баримт цуглуулах, тохиолдол судлах, ажлын байрны зураг авалт хийх аргуудыг ашиглан туслах малчид, тэдний гэр бүлийн гишүүд /хүүхдийн хөдөлмөр/-ийн хөдөлмөрийн нөхцөл, оролцоо, ялгаварлан гадуурхалт, ажлын байрны болон бэлгийн дарамт, гэмтэл бэртэл зэрэг хүний эрхийн хэрэгжилтийн талаарх бодит жишээ баримт, холбогдох статистик баримтууд, тохиолдлууд, тэдгээрт шинжилгээ хийнэ.

Судалгааны 4-р зорилтын хүрээнд туслах малчдын нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдлыг сайжруулах, хөдөлмөрийн болон нийгмийн бусад харилцаанд тэдний эрх тэгш оролцоог хангах, хөдөлмөрийн харилцааг зохицуулж буй практикийг боловсронгуй болгох, хүний эрхийн хэрэгжилт, аюулгүй байдалд тулгарч буй сорилт, бэрхшээлийг шийдвэрлэх, хувь хүний хөгжлийн ур чадварыг хөгжүүлэх, тэдэнд нийтлэг тулгардаг хүний эрхийн зөрчлийг арилгах, урьдчилан сэргийлэх арга замыг тодорхойлж, цаашид авах бодлого, зохицуулалтын арга хэмжээний санал, зөвлөмжийг боловсруулсан байна.

Судалгаа нь туслах малчдын нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал, тэдний хүний эрхийн хэрэгжилтийг тодорхойлох үндсэн зорилготой тул нэгдсэн тайланд дараах хүний эрхийн нөхцөл байдал, хэрэгжилтэд нөлөөлөгч хүчин зүйлс, эрсдлийн талаар нарийвчилсан тайлбар дүгнэлт хийсэн байна. Үүнд:

- ❖ Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах; халдашгүй дархан байх; бусдын эрхшээл, албадан хөдөлмөрөөс ангид байх; зорчих, оршин суух газраа чөлөөтэй сонгох;
- ❖ Хөдөлмөрлөх эрх; хөдөлмөрийн шударга, аятай нөхцөлөөр хангагдах; аж амьдралаа тэтгэхэд хүрэлцэхүйц амжиргаатай байх; хөдөлмөрийн үнэлэмж, үнэлэгддэггүй хөдөлмөр, ажлын цаг, илүү цагийн хөлс гэх мэт;
- ❖ Малчин эмэгтэйчүүдийн жендэрийн тэгш байдал, жирэмсний болон амаржсаны амралт эдлэх, хүчирхийллээс ангид байх зэрэг хуулиар тогтоосон бусад эрх, эрх чөлөө;
- ❖ Эрх зүйн чадвартай байх эрхээ хүлээн зөвшөөрүүлэх, хуулийн өмнө адил тэгш байх; зөрчигдсөн эрхээ сэргээн тогтоолгох; өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх;
- ❖ Гэрлэх, өрх тусгаарлах; эд хөрөнгө өмчлөх; нийгмийн хангамж эдлэх, нийгмийн даатгалд хамрагдах; эд хөрөнгийн болон бусад туслалцаа авах; сурч боловсрох; эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрх зэрэг болно.

Дээр дурьдсанаас гадна Туслах малчдын хувь хүний хөгжлийн сургалтын хэрэгцээг тодорхойлж үр дүнг тайланд тусгасан байна.

VI. ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

Судалгааны гүйцэтгэгч байгууллага нь Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисстой ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулж ажиллах бөгөөд ийнхүү хамтран ажиллахад дараах шаардлагыг тавина. Үүнд:

Дээр дурьдсанаас гадна Туслах малчдын хувь хүний хөгжлийн сургалтын хэрэгцээг тодорхойлж үр дүнг тайланд тусгасан байна.

VI. ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

Судалгааны гүйцэтгэгч байгууллага нь Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисстой ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулж ажиллах бөгөөд ийнхүү хамтран ажиллахад дараах шаардлагыг тавина. Үүнд:

- Судалгааны байгууллага нь судалгааны дизайн, арга зүй, аргачлал, ажлын график төлөвлөгөөг нарийвчлан боловсруулсан Судалгааны санал боловсруулж, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисст танилцуулан, зөвшилцөж баталгаажуулсны үндсэн дээр ажил үйлчилгээг гүйцэтгэнэ.
- Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын төслийн ажлын хэсэг, Монголын эмэгтэйчүүдийн холбоо, тэдний орон нутгийн ажилтнууд, орон нутгийн засаг захиргааны холбогдох ажилтнуудтай мэдээлэл солилцож, хамтарч ажиллана.
- Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын төслийн ажлын хэсэг судалгааны гүйцэтгэгч байгууллагын мэдээлэл цуглуулах ажлын явцад хяналт тавина.

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын төслийн ажлын хэсэг, Төслийн зохицуулагчийн зүгээс судалгааны гүйцэтгэгч байгууллагын ажилд шаардлагатай мэдээлэл болон бусад дэмжлэг тусалцааг үзүүлж ажиллана. Талууд харилцан зөвшилцсөний үндсэн дээр ерөнхий агуулга, ажлын хүрээнд зарим нэмэлт өөрчлөлтийг энэхүү удирдамжид оруулж болно.

VII. ТӨЛБӨРИЙН НӨХЦӨЛ

Төлбөрийн нөхцөлийг ажил гүйцэтгэх гэрээгээр тохирох ба хөлсийг ажлын даалгаврын гүйцэтгэлд үндэслэн 3 хүртэл удаа хэсэгчлэн төлнө. Төлбөрийг монгол төгрөгөөр олгох бөгөөд ажлын хөлсөнд гүйцэтгэгч байгууллагын даатгал, татвар болон бусад зардлууд багтсан байна.

VIII. СУДАЛГААНЫ ГҮЙЦЭТГЭГЧ БАЙГУУЛЛАГАД ТАВИГДАХ ШААРДЛАГА

Судалгааны гүйцэтгэгч байгууллага нь дараах шаардлагыг хангасан байна. Үүнд:

- Байгууллагын сонирхол илэрхийлсэн захидал;
- Байгууллагын танилцуулга, улсын бүртгэлийн гэрчилгээ (нотариатаар баталгаажуулсан хуулбар)-ний хамт;
- Ажлын санал (судалгааны хүрээнд хийх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө болон судалгааны бэлтгэл ажил, явцын тайлан, эцсийн тайланг тайлагнан танилцуулах журам, ажлын календарчилсан график, судалгааны гүйцэтгэх арга зүй, ашиглагдах тоон болон чанарын аргууд зэргийг тусгах);
- Үндэсний болон олон улсын эрх хууль эрх зүй, баримт бичиг, бодлого, үйл ажиллагаа болон баримт бичгийн судалгаа хийж байсан туршлагатай байх;
- Судалгаа, зөвлөх үйлчилгээний чиглэлээр 5-аас доошгүй жил үйл ажиллагаа явуулсан туршлагатай байх;
- Судалгааны багийн удирдлага, зохион байгуулалт, менежментийн мэдээлэл: Мэдээлэл цуглуулах, боловсруулах баг, туслах судлаачийн тоо гэх мэт.
- Судалгааны арга зүй боловсруулах, мэдээлэл цуглуулах, дүн шинжилгээ хийж зөвлөмж боловсруулах өндөр чадвартай байх;
- Судалгааны багийн гишүүн бүр үүргээ заасан хугацаанд бүрэн гүйцэтгэх боломжтой болохыг илэрхийлсэн тодорхойлолт;
- Өмнө гүйцэтгэсэн ижил төстэй судалгааны тайланг хавсаргах нь давуу тал болно.

IX. СУДАЛГААГ ГҮЙЦЭТГЭХ ХУГАЦАА

Сонирхсон судалгааны байгууллага дээрх материалыг (монгол хэлээр) бүрдүүлж, www.tender.gov.mn цахим хаягаар болон 2020 оны 07 дугаар сарын 16-ны өдрийн 10 цагт 00 цагаас өмнө ирүүлнэ үү.

Засгийн газрын XI байр, Улаанбаатар хот – 15140, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын

Цахим хаяг: www.nhrcom.gov.mn. Цахим шуудан: s.bold@nhrcom.gov.mn, Утас: 262589

Зөвхөн шалгарсан судалгааны байгууллагатай холбогдоно.

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ КОМИСС